

DOI:10.26104/NNTIK.2022.21.15.012

Максатова Б.М., Асранбекова А.У.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ТУРИЗМДИ ӨНҮКТҮРҮҮ КӨЙГӨЙЛӨРҮ

Максатова Б.М., Асранбекова А.У.

ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

B. Maksatova, A. Asranbekova

ISSUES OF TOURISM DEVELOPMENT IN THE KYRGYZ REPUBLIC

УДК: 338.746.1.

Макалада агротуризмдин чет өлкөлүк тажрыйбасы жана колдонулуп жаткан моделдери талкууланып, Кыргызстанда айылдык туризмди өнүктүрүүнүн көйгөйлөрү жана перспективалары аныкталган. Бул макалада авторлор туризмди ийгиликтүү өнүктүрүү үчүн зарыл болгон пландаштыруунун бирдиктүү принциптерин жана ыкмаларын, өлчөөлөрдү иштеп чыгышат, ошондой эле рыноктун өзгөрүшүн дайыма чагылдырган туристтик уюмдардын натыйжалуулугуна баа беришет жана экологиялык шарттарга ыңгайлашууну карашат. айылдык туризм – бул туристтердин айыл жергесинде максаттуу саякаттоосу, ал өзүнө бир катар кызматтарды камтыйт: эс алуу, жайгаштыруу, экскурсиялык кызматтарды жана спорттук иш-чараларды уюштуруу, ошондой эле туризмдин бир катар активдүү түрлөрү. Айылдык туризм ички жана кирүүчү туризмди өнүктүрүү багыттарынын бири, салыштырмалуу жаңы жана келечектүү багыт. Айыл жергесинде туризмди өнүктүрүү – бул айыл жерин туруктуу өнүктүрүүгө көмөктөшүүчү ишкердиктин социалдык маанилүү түрү.

Негизги сөздөр: туризм, курорттук-туристтик комплекс, сервис, экономика, стратегиялык план, чет өлкөлүк тажрыйба, туризмди өнүктүрүү, туристтик уюмдардын ишинин натыйжалуулугу.

В статье рассматривается зарубежный опыт и существующие модели агротуризма, выявляются проблемы и перспективы развития сельского туризма в Кыргызстане. В данной статье авторы разрабатывают единые принципы и методы планирования, измерения, необходимые для успешного развития туризма, и оценивают эффективность туристических организаций, постоянно отражающих рыночные изменения, рассматриваются вопросы адаптации к условиям внешней среды. Сельский туризм – это целенаправленное путешествие туристов на сельской территории, включающее в себя ряд таких услуг как: отдых, проживание, организация экскурсионного обслуживания и спортивных мероприятий, а также целый ряд активных видов туризма. Сельский туризм является одним из направлений развития внутреннего и въездного туризма, это относительно новое и перспективное направление. Развитие туризма на сельских территориях является социально значимым видом предпринимательской деятельности, который способствует устойчивому развитию сельской местности.

Ключевые слова: туризм, курортно-туристический комплекс, сервис, экономика, стратегический план, зарубежный опыт, развитие туризма, эффективность туристических организаций.

The article discusses foreign experience and existing models of agritourism, identifies problems and prospects for the develop-

ment of rural tourism in Kyrgyzstan. In this article, the authors develop uniform principles and methods of planning, measurements necessary for the successful development of tourism, and evaluate the effectiveness of tourism organizations that constantly reflect market changes, and consider adaptation to environmental conditions. Rural tourism is a purposeful travel of tourists in the countryside, which includes a number of such services as: recreation, accommodation, organization of excursion services and sports events, as well as a number of active types of tourism. Rural tourism is one of the directions for the development of domestic and inbound tourism, it is a relatively new and promising direction. The development of tourism in rural areas is a socially significant type of entrepreneurial activity that contributes to the sustainable development of rural areas.

Key words: tourism, resort and tourist complex, service, economy, strategic plan, foreign experience, tourism development, efficiency of tourism organizations.

Кыргызстандын аймагында негизинен тоо кыркалары жана өрөөндөр жайгашкан жана жаратылышынын кооздугу, рекреациялык ресурстардын байлыгы жана сапаты боюнча республика дүйнөдөгү көрүнүктүү орундардын бирин ээлейт. Кыргызстан өзүнүн тоолуу климаты, дарылык баткагы, минералдык суулары, көлдөрү жана эң бийик чокулары менен белгилүү.

Ошол эле учурда олуттуу табигый рекреациялык потенциалга карабастан курорттук-туризм индустриясы республиканын ички дун продукциясын структурасында акыркы орундардын бирин ээлейт.

Кыргызстандын бальнеологиялык байлыгын системалуу изилдөө Октябрь революциясынан кийин гана башталган. Жалпысынан минералдык булактардын 37 тобу изилденген. Алардын айрымдары курортторду (Жалал-Абад, Кой-Сары, Ысык-Ата, Көгүлтүр Ысык-Көл, Жети-Өгүз) жайгаштыруу үчүн база болуп кызмат кылышкан, азыр Кыргызстандын чегинен тышкары жерлерде да белгилүү [2].

Оорулуулардын ден соолугун чыңдоо үчүн колдонулган табигый айыктыруучу факторлордун арасында дарылоочу баткак маанилүү орунду ээлейт. Кыргызстандын территориясында негизинен Ысык-Көл ойдуңунда, Чүй жана Когарт өрөөндөрүндө жайгашкан ылай жана чым-чырап дарылык баткактын кендери чалгындалган. Баткак менен дарылоо көбүнчө гальваникалык баткак түрүндө орто жана бийик

тоолуу курорттордо (Ысык-Ата, Жети-Өгүз, Жергалаң, Чолпон-Ата, Жалал-Абад ж.б.) колдонулат [2].

Азыркы учурда Кыргызстанда физикалык касиеттери, химиялык жана газдык составы боюнча, демек, дарылоодо пайдалануу жагынан абдан ар түрдүү болгон минералдык булактардын 100гө жакын түрү ачылган жана изилденген. Эң кеңири тарагандары термалдык азоттуу начар минералдаштырылган суулар. Бул минералдык булактардын базасында Жети-Өгүз, Ысык-Ата, Ак-Суу, Жергалаң, Жалал-Абад, Чолпон-Ата сыяктуу курорттор, Гүлчө, Аламүдүн жана башка курорттук поликлиникалар жана диспансерлер иштейт [4].

Ош областынын Өзгөн районунда жайгашкан Кара-Шоро кенинин түрдүү көмүртектуу сууларын дарылык максатта пайдалануу абдан келечектүү. Алардын химиялык курамы ар түрдүү жана белгилүү минералдык сууларга окшош: Есентуки, Арзни ж.б.

Курорттук-туристтик комплекс бүткүл дүйнөдө, өзгөчө өнүккөн өлкөлөрдө кеңири өнүккөн. Акыркы жылдары Батыш Европа өлкөлөрүндө жана Түркияда курорттук-туризм индустриясынын тез өнүгүүсү байкалууда. Мисалы, эгерде 1991-1999-жылдар үчүн. Европа өлкөлөрүндө туристтердин келүү темпи 4%ды, дүйнөдө - 5%ды, андан кийин Түркияда - 9,3%ды, ошол эле мезгилде дүйнөдө туризмден түшкөн кирешенин орточо жылдык өсүү темпи 9,6%ды түздү. Европада - 9,0, ал эми Түркияда - 16,8% [1].

Бул өлкөлөрдө улуттук парктар жана музейлер сыяктуу туристтик жана курорттук аймактардын көптөгөн элементтери өкмөт тарабынан каржыланат жана жаңы иш-чараларды уюштуруу, башкача айтканда, туристтик продуктыларды жана кызматтарды өндүрүү, анын ичинде жатакана, ресторан, саякат, уюм ж.б. жеке сектор тарабынан.

Өнүккөн өлкөлөрдө курорттук туризмди өнүктүрүүнүн маанилүү өзгөчөлүгү - аларда улуттук (ички) туризм негизги максат эмес, бул жерде башынан эле түзүлүп жаткан туризм индустриясы тышкы суроо-талапты канааттандырууга багытталган, бул үчүн көбүрөөк көңүл бурууну талап кылат. сапат, коопсуздук жана ыңгайлуулук үчүн. Ошондуктан Кыргызстанда курорттук-туризм тармагын мындан ары өнүктүрүү үчүн технология, турак-жай, тамак-аш, тейлөө, оюн-зоок ж.б.

Бирок, рынок экономикасына өтүү жана ага байланыштуу товарлардын жана энергия алып жүрүүчүлөргө баалардын кескин өсүшү, жерди пайдалангандыгы үчүн ижарага алынуучу салыктардын жана мамлекеттик органдар тарабынан алынуучу төлөмдөрдүн башка түрлөрүнүн түрлөрүнүн жана өлчөмдөрүнүн көбөйүшү менен, путевкалардын наркынын кескин жогорулашы болду. Мисалы, 1993-жылы путевкалардын баасы 350-600 сом болсо, 2006-жылы 5000-10 000

миң сомду түзгөн же 14-17 эсеге, ал эми кээ бир курорттук мекемелерде андан да көп 600-1000 долларга өскөн.

Кымбат жолдомолор алардын калктын калың катмарына жеткиликсиздигинин себеби болуп саналат, демек, курорттук жана туризм тармагын өнүктүрүүгө тоскоол болууда [3].

Кыргызстандагы туристтик компаниялар негизинен чет элдик бай кардарларга багытталган, бирок дүйнө жүзү боюнча туристтердин жана эс алуучулардын негизги агымын катардагы кызматкерлер, студенттер жана пенсия курагындагы адамдар түзөт. Демек, курорттук-туризм индустриясын мындан ары өнүктүрүү үчүн калктын орто кирешелүү катмарына басым жасоо зарыл.

Туризмди өнүктүрүүдөн эң көп кирешени диверсификацияланган экономикасы бар жана «чет мамлекеттерден» эң аз көз каранды мамлекеттер гана ала алат. Тейлөө, жалпы деңгээли курорттук туризмди рентабелдүү кылат, бул өз кезегинде бюджеттин киреше бөлүгүн толтурууга өбөлгө түзөт жана натыйжада экономикалык өсүштү камсыз кылат [5].

Ошол эле учурда курорттук-туристтик бизнестин эффективдүүлүгүн жогорулатуу үчүн ири капиталдык салымдар, дарылоо жана эс алуу үчүн тийиштүү инфраструктураны түзүү үчүн инвестицияны билгичтик менен пайдалануу талап кылынат. Ысык-Көлдүн жээгинде жана республиканын башка аймактарында эл аралык стандарттардын деңгээлинде туристтерди кабыл алган үч жылдыздуу мейманканалар, ыңгайлуу курорттор дээрлик жок. Республикада кооз жана кызыктуу тарыхый жерлер бар, бул жакшы эс алууга суусаган коноктор үчүн зыярат кылуу үчүн мүмкүнчүлүк. Кыргызстандын уникалдуу эс алуу жерлери бар: чет өлкөлөрдөн альпинисттерди өзүнө тарткан жети миң метрлик чокулар, мөңгүлөр, дарыялар, ийне жалбырактуу жана арчалуу токойлор, альп шалбаалары, көчмөн чабандардын жашоосу, Улуу Жибек жолу ж.б.

Туризмди ийгиликтүү өнүктүрүү үчүн зарыл пландаштыруунун, өлчөөнүн бирдиктүү принциптерин жана мамилелерин иштеп чыгуу жана туристтик уюмдардын ишинин натыйжалуулугун баалоо дайыма рыноктук өзгөрүүлөрдүн алдында. Ошол эле учурда натыйжалуулук туризмди пландаштыруу негизинен канчалык толук көз каранды туристтик уюмдардын потенциалдык мүмкүнчүлүктөрү эске алынат өзгөрүп жаткан тышкы чөйрөнүн шарттарына көнүү. Мамлекеттер аралык кызматташтыкты өнүктүрүү үчүн төмөнкүлөр зарыл [3]:

– Шериктештиктин өлкөлөрүнүн улуттук курорттук уюмдарынын ортосунда эки тараптуу жана көп тараптуу келишимдерди түзүү практикасын өнүктүрүү;

– санаториялык-курорттук дарылоо, КМШ өлкөлөрүнүн санаториялык-курорттук тармагын интеграциялоо маселелери боюнча өкмөттөр аралык макулдашууларды иштеп чыгууга жана кабыл алууга көмөктөшүү, анын ичинде Шериктештик өлкөлөрүнүн ортосунда пациенттерди валюталык эмес алмашуу ж.б.

Тышкы чөйрөдөгү өзгөрүүлөр алдын ала аныкталат өнүктүрүүгө стратегиялык мамиле кылуунун зарылдыгы Кыргызстанда туризмди жана ушуга ылайык өнүктүрүү аны өнүктүрүүнүн стратегиялык пландары. Акыр-аягы, стратегиялык план ишке ашырылып жатканда, аралык натыйжаларга дайыма контролдук кылуу зарыл жана тышкы жана ички чөйрөдөгү өзгөрүүлөрдү контролдоо үчүн жыл сайын окуу семинарлары талап кылынат туристтик бизнестин ишкерлери гранттарды тартуу үчүн стратегиялык пландарды жана инвестициялык долбоорлорду түзүүгө жана инвестиция.

Ошентип, жакшы иштелип чыккан стратегиялык план жана ойлонулган колдоо программалары жок болсо, пайдасыз талаптагыдай аткарылышы уюштурулган. Буга байланыштуу стратегиялык пландарды системалуу иштеп чыгуу жана катуу аларды ишке ашыруу дүйнөлүк туризм индустриясында Кыргыз Республикасынын туризминин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн камсыз кылууга өбөлгө түзөт.

Адабияттар:

1. Абдымаликов К. Экономика Кыргызстана (на переходном этапе). / Учебник. – Бишкек, 2007.
2. Источник: Национальный статистический комитет КР. - Бишкек, 2020.
3. Кудабаяев З.И. Экономическое развитие Кыргызской Республики - Бишкек: РИО ГВИЦ НСК, 2001.
4. Бекбоева М.А. Управление развитием туризма в Кыргызской Республике. / Инновации в науке №9 (46). Бишкек, 2015. С. 48. / www.sibac.info
5. Inskeep E. Tourism Planning. An Integrated and Sustainable Development Approach. - New York, 1991. - 528 p.
6. Кыргызстан в цифрах. Нацстатком КР. - Бишкек, 2020.